

Євгеній Хекало

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКОНАВЦІВ НАРОДНОЇ ПІСНІ, ЇЇ ЗНАЧЕННЯ В ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ПІСЕННОЇ КУЛЬТУРИ СЬОГОДЕННЯ

У статті розкривається сутність українознавчих засад у професійній підготовці виконавців народної пісні в умовах розвитку сучасної музичної культури. З'ясовано особливості виховання співаків у народній манері виконання, визначено специфіку навчальних програм зі спеціальностей «народний спів» та «музичний фольклор».

Ключові слова: *українознавчі принципи, народна манера співу, професійна підготовка, виконавці народної пісні, українознавство.*

Нині вокальне мистецтво має важливе значення у відродженні та актуалізації художніх цінностей, в інтеграції та культурному розвитку українського суспільства. Складні соціокультурні обставини породжують процеси, які знищують справжню пісенну традицію, замінюючи її на масову поп-культуру. В умовах сучасного міста актуальним постає питання залучення молоді до фольклорної традиції рідного краю, до збереження та популяризації кращих її зразків. Актуальність професійної підготовки виконавців народної пісні у традиційній манері співу підтверджується словами І. Колодуба про те, що «знання народних витоків різних вокальних жанрів і притаманної їм манери виконання дасть професійному співаку натхнення для творчої уяви, допоможе знайти необхідні виражальні засоби». Молодь є основою майбуття нашої нації, носієм та пропагандистом української пісні та культури в цілому.

До питання сутності народнопісенного виконавства та професійної підготовки виконавців народної пісні зверталися у своїх працях українські мистецтвознавці К. Квітка, Ф. Колесса, Д. Ревуцький, А. Іваницький, С. Грица, О. Бенч-Шокало, О. Скопцова та інші. Значний внесок у вивчення феномену народної манери співу зроблено записувачами та виконавцями українського фольклору В. Ковальською, Н. Матвієнко, Р. Кириченко, М. Миколайчук, К. Божко.

Процес виховання і становлення виконавців народної пісні нерозривно пов'язаний з українознавчою наукою. Через українську пісню, народну виконавську манеру студенти пізнають українознавство і навпаки. *Народна пісня* як елемент духовної культури нації є важливим засобом формування естетичного та етнічного світогляду молодих співаків. Виконавці народної пісні – носії традиційної культури, мови, звичаїв, це сьогоднішні українознавці. Саме тому ми розглядаємо українознавчі

засади процесу професійної підготовки народних співаків. Здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю «народний спів» неможливе без вивчення історії народу, його звичаїв, побуту. Згідно з визначенням проф. П. Кононенка, *українознавство* – це «цілісна наукова система знань про Україну і світове українство на всьому планетарному часо-просторі їхньої еволюції». Професійна підготовка виконавців народної пісні включає в себе такий вид занять, як фольклорні пошукові експедиції, що надають можливість ознайомитися не тільки з пісенним матеріалом, але й з прикладним мистецтвом, архітектурою, побутом населення тощо.

Враховуючи закономірності розвитку українознавчої науки, слід відмітити, що вони проявляються у різних сферах буття: природо-соціальної, матеріальної, суспільно-політичній, духовній, етнонаціональній. До останньої належить народнопісенна культура з особливостями її зародження, становлення та розвитку в сучасних умовах. У процесі професійної підготовки виконавці народної пісні здобувають як професійні знання, вміння та навички з вокального мистецтва, так і знання в галузі українського народознавства. Це відбувається шляхом ознайомлення з музичним фольклором, під час вивчення різножанрового пісенного репертуару, його стилістичних ознак, історичних умов виникнення творів тощо. Кожна пісня, яку вивчає виконавець, несе в собі інформацію про певні історичні події з життя народу, традиції, звичаї, вірування. Як відмічає С. Килимник, «народна творчість – дзеркало життя, боротьби, мистецтва, мудрості, культури нації... це праісторія народу».

У процесі навчання співак стає носієм та продовжувачем народної виконавської традиції, фольклорної спадщини народу, українознавчих знань. Нині українознавство розглядається як підґрунтя, на основі якого відбувається становлення сучасного українського громадянина. У виконавців народної пісні формуються знання про Україну, її духовну сутність, українське світобачення, розуміння себе частинкою нації, творчою особистістю, яка передає майбутнім поколінням пісенну культуру свого народу. Молоді виконавці народних пісень мають важливе призначення, яке полягає в збереженні фольклорної спадщини, вивченні, поширенні та пропагуванні зразків народного мистецтва і національної співочої традиції, сприянні їх розквіту та укріпленні міцних позицій на рівні суспільства, держави, всього світу. *Народний спів* – це вид музичного мистецтва, в якому поєднується низка дисциплін і видів народної творчості: фольклористика, етнографія, музично-поетична творчість, побутова хореографія, фольклорний театр, декоративно-прикладне мистецтво, історія тощо. Тому народне виконавство є водночас об'єктом українознавчої науки. Необхідно відзначити, що невід'ємною складовою процесу професійного становлення співака є самопізнання, самоідентифікація та самотворення, які також є основними категоріями

українознавства. У професійній підготовці виконавця народної пісні обов'язково враховуються діалект, історична територія краю, звідки походить та чи інша пісня або ж сам співак.

Питання тлумачення народної манери співу було розглянуте багатьма вченими-фольклористами, педагогами України. Так, багато дослідників вбачають основну суть народної манери в її зв'язку з побутовою мовою, яка різноманітна в своїх діалектах. Л. Шаміна визначає, що народний спів – це «професійна форма сучасного виконавства, що має в своїй основі художні критерії власне фольклорної творчості-виконання і так званих «вторинних» форм сучасного народного музично-виконавського мистецтва».

Аналіз літературних джерел дає змогу зробити узагальнення поняття «народної манери співу» і визначити її як особливий вид вокального виконавства, який ґрунтується на самобутній народнопісенній традиції та має такі ознаки: 1) взаємозв'язок з побутовою мовою (діалект); 2) специфічне звуковидобування; 3) перевага однорегістрового (грудного) звучання голосу над головним; 4) комплекс специфічних народноспівацьких прийомів і засобів («з'їзди», «під'їзди» до звука, глісандо, словообрив тощо). Народний спів розуміється як автентичний (фольклорний, з обов'язковим копіюванням діалекту, співацьких прийомів) та як «вчений» народний спів (народно-академічний, що характеризується певним прикриттям звука). Відповідно до поділу народного співу на автентичний та народно-академічний створено навчальні програми за окремими спеціальностями – «музичний фольклор» (використовується автентична, діалектна манера співу) та «народний спів» (в народно-академічній манері) – при вищих навчальних закладах України. Зазначимо, що в училищах (музичних, культури і мистецтв та коледжах) виконавці народної пісні навчаються за спеціальністю «народна творчість: народне пісенне мистецтво». Специфіка манери співу тут конкретно не визначена, як у згаданих вище спеціальностях, і залежить від методики постановки голосу окремих викладачів вокалу. Дехто з них намагається вчити співаків одночасно в двох манерах – автентичній (відкритий, вивідний звук) та народно-академічній (з використанням міксту, прикриттям верхніх звуків голосового діапазону).

На жаль, дотепер немає єдиної думки, загальної методики постановки народного голосу. Саме тому підхід до викладання дисципліни «сольний спів (народний)» в кожному вокальному класі індивідуальний і залежить від особистого розуміння педагога, його уявлення та позиції щодо народного співу.

Наведемо приклад професійної вокальної підготовки в класі народної артистки України Ніни Матвієнко (професор кафедри народного пісенного виконавства КНУКіМ). Особливістю навчальної методики є принцип індивідуального підходу. Педагог уважно підходить до виховання

голосу, намагаючись допомогти співаку пізнати його неповторність, красу тембру і внутрішнє «я», свою мистецьку роль. Варто зазначити, що її педагогічна діяльність має глибокий українознавчий зміст, оскільки практичні заняття поєднуються з лекціями про обряди та звичаї, з якими пов'язана та чи інша пісня.

Згідно з програмою навчання за фахом «народний спів» вивчається такий обсяг дисциплін: сольний спів, хоровий клас, методика викладання вокалу, методика роботи з вокальним ансамблем, основи обробки народної музики, вокальний ансамбль, транскрипція народної музики, історія народномузичного виконавства, методика постановки голосу. Одним із важливих завдань у процесі становлення співаків з народною манерою є формування навичок і вмінь колективного (хорового) співу, саме тому при кафедрах створюються навчальні ансамблі, хорові колективи.

Загальними ознаками народної манери співу усіх регіонів України вважаються природний, близький звук, незначна вібрація голосу (як темброве забарвлення), дикція, близька до розмовної мови, природне головне резонування (без вираженого прикриття звука), щільне грудне звучання, виконавські прийоми (глісандуючі «з'їзди», форшлаги, розспівування окремих складів музичного тексту, «під'їзди» до звука або його оспівування, мелізматична орнаментика, «йотація» додавання «й» до наголошеної голосної, часткове затримання довгих долей) тощо.

Зауважимо, що існують проблеми для професійної підготовки виконавців народної пісні в умовах сучасного українського міста. Перша проблема – це обмежена кількість навчальних закладів, в яких навчають спеціального виду вокального мистецтва – народного співу (в Україні всього три ВНЗ готують фахівців народного співу). Друга – відсутність науково обґрунтованої методики навчання народного співу. Ще одна проблема – зменшення кількості бюджетних місць на навчання за даним профілем у ВНЗ України, а також зростання всезагального попиту на сучасну поп-музику, що позначається на кількості виконавців народної пісні. Аналіз сучасного стану професійної підготовки виконавців народних пісень пов'язаний з вивченням особливостей діяльності кафедр, що спеціалізуються на народнопісенному виконавстві. Відомо, що «досвід професійного навчання в народній манері в умовах навчальних закладів музичного мистецтва середньої та вищої ланок освіти в Україні – незначний. Головним чином він акумулюється у студіях при народних професійних хорових колективах, відрізняючись від аматорського досвіду наявністю програмних вимог та сукупністю методик щодо «вченого» співу в народно-академічній манері».

На покращення фахової підготовки виконавців народної пісні великий вплив мають фестивалі та конкурси українського сольного співу. Під час таких заходів проводять конференції, де фахівці вокального мистецтва та фольклористи порушують питання регіональної специфіки і

манери виконання, обговорюють стан і перспективи фольклорного виконавства. Тому одним із перспективних видів практичної діяльності сольних виконавців народних пісень є участь у різноманітних регіональних, всеукраїнських та міжнародних пісенних конкурсах. Роль фестивалів у розвитку та становленні молодого виконавця, безперечно, позитивна, адже це стимул досягти визнання за свій талант, здібності, працю. Конкурсне життя сучасного українського міста сприяє підвищенню рівня фахової підготовки виконавців народної пісні, зростанню загальнонаціонального інтересу до традиційного виконавства та культури в цілому.

Отже, професійна підготовка виконавців народної пісні базується на засадах українознавчої науки і має велике значення в історії розвитку музичної культури сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк В. Г. Виконавські форми сольного співу: до питання виховання різнопрофільних співацьких особистостей: Дослідницька праця / В. Г. Антонюк. – К. : Українська ідея, 1999. – 24 с.
2. Бенч-Шокало О. Г. Автентичний гуртовий спів. Фольклорно-репродуктивний гуртовий спів / О. Г. Бенч-Шокало // Український хоровий спів: Актуалізація звичаєвої традиції : навч. посіб. – К., 2002. – С. 91–95, 214–230.
3. Іваницький А. І. Українська народна музична творчість : посібник для вищих та середніх учбових закладів / А. І. Іваницький. – К. : Муз.Україна, 1990. – 336 с.
4. Ковальська В. П. Українська народнопісенна творчість в українознавстві : посібник / В. П. Ковальська. – К., 2008. – 262 с.
5. Скопцова О. М. Становлення та особливості розвитку народного хорового виконавства в Україні (кінець XIX – XX століття) : дис. ... кандидата мистецтв. : 17.00.01 / Скопцова Олена Михайлівна. – К., 2005. – 198 с.
6. Сольний спів : прогр. практикуму / уклад. : Осипенко В. В., Харитонова В. Ф. – Харків : ХДАК, 2003. – 31 с.